

Відгук
офіційного опонента
на дисертацію Кучерука Олега Олексійовича
«Трансформація молодіжної свідомості в контексті масової культури:
соціально-філософський аспект»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук
за спеціальністю 09.00.03
соціальна філософія та філософія історії

Актуальність дисертаційного дослідження не викликає сумнівів. Проблема «масової культури», її впливу на особистість, на характер суспільства, на характер і якість соціальних процесів відноситься до категорії «гарячих проблем», що приковують до себе пильну увагу багатьох дослідників. І хоча з моменту появи книги Ортега-і-Гассета «Повстання мас» пройшло близько 80 років, тема «масової свідомості» і «масової культури» стає все більш злободенною і гострою. Підтвердженням тому є всілякі масові акції, від флешмобів до революційних переворотів і «контркультурних воєн», які вражають світ ХХІ ст.

Робота О. О. Кучерука знаходиться в «мейнстрімі» цих проблем. Автор справедливо зазначає, що по суті своїй «масова культура» не є специфічним породженням новітнього часу. В тій чи іншій формі вона була невід'ємним елементом життя цивілізацій з найдавніших часів. Елевсінські і діонісійські містерії в Античній Греції, захоплення римського плебсу «хлібом і видовищами», карнавальні дійства в середньовічних містах – все це передувало появі і розростанню воістину глобального феномена «масової культури» з другої половини ХХ століття. Тут цілком природно виникає питання: в чому є специфіка феномену «масової культури» ХХІ століття, чим принципово відрізняється «маскульт» сучасності від «маскульту» минулих

часів, і чим в принципі «масова культура» відрізняється від культури як такої.?

У плані відповіді на це питання цілком логічною є формулювання першого з підрозділів дисертації О. О. Кучерука **«Масова культура в полі філософської рефлексії»**. У цьому підрозділі автор звертається до теоретичних поглядів М. Бердяєва, Р. Генона, Е. Дюркгейма, Е. Канетті, Х. Ортеги-і-Гассета, О. Шпенглера, Т. Адорно, Г. Маркузе, Ю. Хабермаса, Ж.-Ф. Ліотара, Г. К. Ашина, А. Я. Гуревича, О. В. Кукаркіна, О. В. Андрієнко, Г. І. Маркової, О. П. Пунченко і багатьох інших зарубіжних і вітчизняних дослідників проблем масової культури. Спираючись на цей солідний теоретичний багаж, автор вказує на те, що класична, «матрична» культура служить цілям упорядкування соціального досвіду і регулювання соціальних форм і типів масової поведінки. «Масова» ж культура, навпаки, характеризується пристосуванням, адаптацією до смаків і уподобань широких мас людей, потурає цим невибагливим смакам, виходячи з принципу ринкової вигоди. Тим самим в ній закладено потенціал соціальної дерегуляції. У цьому криється секрет стрімкого глобального поширення масової культури і (враховуючи величезну потужність сучасних засобів масової інформації) потенційне джерело глобальної дегуманізації і дегенерації сучасного світу.

З цього загальнотеоретичного посилу логічним чином випливає питання **про сутнісну характеристику масової молодіжної культури**, розглянуте у другому підрозділі першого розділу дисертації.

Автор справедливо вказує на те, що саме молодь є тією гнучкою, масовою соціальною групою, яка найбільшою мірою схильна до перманентної трансформації. Масова культура, яка дедалі активніше просочує собою молодіжне середовище, ґрунтується на комерціалізації культурного простору, інтенсифікації глобального інформаційного процесу, тривіалізації культурних артефактів, уніфікації і міфологізації молодіжної

інтеріоризації науково-раціональних засобів і саморозвитку за рахунок їх можливостей.

Масова культура «насичується» міфологією і міфологізує суспільні процеси в міру розвитку репродуктивних технологій і вдосконалення методик масової ретрансляції. Цілком природно, що саме молодь з її лабільністю, емоційною рухливістю і нестійкістю є найкращим реципієнтом неоміфології особливо під впливом «масової культури».

Дисертант звертає увагу на ряд прийомів міфологізації масової культури, які сприяють уходу в ілюзію, ескейпу, втечі свідомості від деструктивної дійсності. Підтвердженням цьому є і широке поширення новоархаїчних культурних артефактів і масове споживання кінопродукту в стилі «жахів», «фентезі» і більш небезпечні психоделічні експерименти, що пов'язані з вживанням наркотиків. Все це дає підставу дисертанту ввести в науковий обіг категорію «неоміф» – як поняття, яке вказує на такий компонент сучасної глобальної і специфічно **молодіжної** масової культури, який спрямований на формування нового синкретичного світосприйняття (світ як відеогра). «Неоміф» включає в себе такі ознаки як футурологічний символізм, ірраціональність, неартикульованість добра і зла, ігровий характер сприйняття дійсності.

В рамках такого підходу автор вивчає **трансформаційний аспект молодіжних субкультурних течій**. Тобто розглядає дві проблеми: а) як, в якому напрямку трансформуються молодіжні субкультурні течії в загальній атмосфері масової культури і б) як самі ці субкультурні течії трансформують особистість молодої людини і молодіжної спільноти в цілому.

Найбільш вдалим є авторський розгляд першої проблеми: виявлення головних мотивів і векторів трансформації молодіжної субкультури. Сам процес трансформації тут мотивований негативною реакцією молоді на засилля одноманітних і ідеологічно стандартизованих продуктів, що нав'язані

військовими, політичними та комерційними структурами. Помітну роль в цьому процесі відіграє тривала соціалізація сучасної молоді людини при наростаючому в суспільному середовищі «інформаційному шумі». З'являється тип соціально-неадаптованого «вічного студента», який віддає перевагу віртуальному світу.

При цьому автор вказує на головний, з його точки зору, вектор трансформації молодіжних субкультурних течій: перетворення субкультурних течій і організацій в єдину «матерію масової культури» з її характерними ознаками – стандартизацією, популяризацією, промоушеном, бізнес-ліквідністю.

Таким чином відбувається ствердження масової культури в світовому інформаційному просторі, що в глобальному плані «працює» на видозміну екзистенціальних основ людської поведінки. Інформаційна диктатура швидко змінюваних мод, демонстративної епатажної поведінки, яскрава і агресивна атрибутивність, стиль перманентної скандальності, тиражований масовою культурою, активно трансформують суспільну свідомість.

При цьому автор підкреслює, що в сучасному молодіжному середовищі акцент робиться не на ідеї соціального протесту, як це було в 60-ті роки ХХ ст., а на психологічній і психоделічній домінанті. Ця обставина є виразом трагізму постіндустріальної і постмодерної доби, в якій всі колишні соціальні проекти позитивного майбутнього виявилися дискредитованими.

У заключному розділі автор переходить до аналізу основних аспектів впливу масової культури на трансформацію молодіжного свідомості. Тут він виділяє два основних аспекти: а) концепти масової молодіжної культури і б) мережеві Інтернет-комунікації.

Кажучи про концепти масової молодіжної культури, автор виділяє такі як концепти: моди, глянцю, гламуру, супергероя, концепти тілесності, сексуальності, популярності як самоцінності.

Концепт глянцю розглядається як центр тяжіння всіх атрибутів масової культури. Глянцеве видання – своєрідна «ода» егоїзму особистості, її зайнятості виключно своїм здоров'ям, красою, сексуальною привабливістю, стильністю. В той же час це потужний промоутерський бізнес-канал.

Концепт гламуру тісно пов'язаний з концептом «глянцю». Гламурність розглядається як стан особливої емоційної збудженості особистості від своєї причетності до світу «глянцю» – стильним речам, зачіскам, тусовкам, модним курортам і т. п., спосіб життя штучного і самозакоханого світу, відокремленого від реального життя своїми символами, предметами, умовностями, рахунками в банках, нормами і правилами спілкування. Гламурний стиль тісно пов'язаний з концептами моди, сексуальності, тілесності – всім тим, що в комплексі направлено на реконструкцію індивіда відповідно до стандартів і штампів глянсового, гламурного життя.

У роботі справедливо відзначається, що всі ці «глянцеві» стандарти і штампи, породжуючи масовий «мімезис», одночасно працюють і на глобальні бізнес-стратегії.

Особливо виокремлюється концепт асоціальності, як специфічний соціокультурний феномен, який, знімає табу з усіх допустимих видів контролю над людською психікою, нівелюючи тим самим ту регулятивну систему, яка тисячоліттями формувалася соціальними, державними та релігійними інституціями.

Розкриваючи зміст другого досліджуваного аспекту – ролі мережевих комунікацій в трансформації суспільної свідомості (і, зокрема, української суспільної свідомості) – автор дисертації вказує на посилення впливу Інтернету і його соціальних мереж.

«Мережеві комунікації» дисертант розглядає як інформаційно-віртуальний спосіб спілкування, культурної інтерактивності, просування проектів, ідей і сенсів. При цьому саме мережевий інтерактивний Інтернет-

фактор поступово стає домінуючим елементом системи масової комунікації XXI століття.

З цих позицій автор вивчає тенденції ментальної трансформації сучасного українського суспільства з урахуванням його соціокультурних і психоемоційних особливостей, ролі радикальних соціально-політичних змін 2014 р., а також переорієнтації суспільної свідомості в напрямку західних ціннісних орієнтирів.

У дисертації звертається увага на амбівалентний характер світу віртуальних мереж. З одного боку відсутність фільтруючих механізмів в системі Інтернет демократизує суспільні відносини, але, з іншого боку, створює дуже вразливе інформаційне поле, коли інформація, яка потрапляє у віртуальний соціокомунікативний простір, видозмінюється в залежності від ціннісних переваг акторів мережевих комунікацій.

Це позначається і на становленні сучасної української ментальності, де посилюється фактор глобального мережевого співтовариства, в якому питання ідентичності місця, часу і культури втрачають своє колишнє значення. Тим самим створюються умови для розмивання і елімінування національно-культурної ідентичності.

Автор дисертації намагається прояснити основні тенденції трансформації ментальності українських інтернет-користувачів на основі вивчення їх коментарів до «електронних новин», їх публічного спілкування на різних «форумах» і «чатах». Він зазначає, що соціальні мережі виконують комунікативну, компенсаторську і ціннісно-орієнтаційну функції в умовах тиску тривіальної масової культури, соціальних, політичних і економічних проблем, ціннісних невизначеностей епохи постмодерну.

Загальним **висновком** дисертаційного дослідження є констатація того, що прискорення інформаційних процесів, технологічний прогрес, глобалізація, динамічне поширення масової культури сприяють виникненню

нового типу свідомості, позбавленої традиційного культурного базису і цілісної онтології як такої.

Стосовно до молодіжної субкультури ця тенденція стимулюється факторами кон'юнктурно-комерціалізованого характеру і масовості. Соціокультурні трансформаційні чинники масової молодіжної культури сприяють міфологізації молодіжної свідомості за допомогою друкованих видань, аудіовізуальних і віртуальних ретрансляційних технологій, що створює психологічну акцентуацію на самолюбстві, амбітності, «прив'язці» до стандартів і символів «неогедонізма».

Всі ці тенденції мають своє специфічне відображення в українській масовій свідомості і, відповідно, в свідомості молоді. З одного боку відкриваються нові культурно-інформаційні можливості і важелі впливу на політичний процес в сучасному суспільстві, з іншого, – віртуальне середовище стає дуже вразливим простором для застосування маніпулятивних технологій і суб'єктивних інтерпретацій реальних подій. Робота в цілому є логічною, теоретично обґрунтованою, композиційно вибудованою.

Визнаючи актуальність і наукову значущість даного дисертаційного дослідження, в той же час за доцільне буде звернути увагу автора на наступні моменти:

1. У роботі необхідно більш чітко і послідовно позначити авторську позицію по відношенню до проблеми «масової культури» взагалі і молодіжної «масової культури» в особливості. Відомо, що ще в 60-ті роки ХХ ст. термін «масова культура» вживався з негативним відтінком. Що змінилося з тих пір?

2. Якщо феномен «масової культури» продовжувати сприймати в негативному плані, то чи варто говорити про «загрозу декультурації» сучасного світу і що, в такому разі, слід протиставити цій «загрозі»?

3. Якщо феномен «масової культури» розглядати в позитивному плані, то до якого типу культури прийде світове співтовариство?

4. Чи існують які-небудь соціокультурні стратегії (або хоча б їх намітки), здатні вивести суспільство (українське в тому числі) з культурної кризи?

5. Яку культурну стратегію повинна виробити українська держава, маючи справу з молодіжною субкультурою, котра швидко розширюється, і яка все глибше і активніше поглинається світовою комунікативною мережею?

6. Все сказане говорить про те, що при наявності сильної аналітичної і констатуючої частині, робота ще більш виграла б, посиливши прогностичний компонент.

Однак висловлені зауваження та побажання ніяк не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційного дослідження, яке цілком можна розглядати як реальний внесок у вітчизняну науку. Дисертант має свою світоглядну та наукову позицію, збагачує соціальну філософію новими оригінальними положеннями і судженнями, які дозволяють більш глибоко і різнобічно осмислити проблематику масової культури і молодіжної масової субкультури з позицій ХХІ ст.

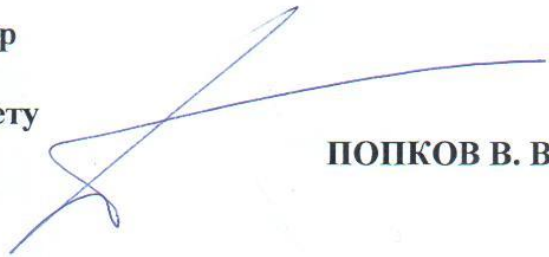
Таким чином, все вищевикладене дозволяє зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження Кучерука Олега Олексійовича **«Трансформація молодіжної свідомості в контексті масової культури: соціально-філософський аспект»** відповідає паспорту наукової спеціальності 09.00.03. – «Соціальна філософія та філософія історії» і вимогам до кандидатської дисертації, які визначаються «Порядком присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р., а дисертант Кучерук Олег Олексійович

заслугове присвоєння наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

10.03.2016.

Офіційний опонент
Доктор філософських наук, професор
завідуючий кафедри політології
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова

ПОПКОВ В. В.

Дякую за роботу

10.03.2016

